

Vlaanderen
is erfgoed

Beschermingsdossier

Tuinpaviljoen met kelder in Puurs-Sint-Amands

Monument

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

Beschermingsdossier:

Tuinpaviljoen met kelder, Puurs-Sint-Amands (Puurs), Begijnhofstraat
zonder nummer – monument

Onderwerp

Benaming: Tuinpaviljoen met kelder

Adres of ligging: Begijnhofstraat zonder nummer, Puurs-Sint-Amands (Puurs)

Dossier

Type dossier: beschermingsdossier

Dossiernummer: 4.001/12030/104.1

Objectnummer: 4.01/ 12030/139.1

Inventaris Onroerend Erfgoed

URI Inventaris Onroerend Erfgoed: <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/2211>

Samenvatting

Het voorliggende beschermingsdossier betreft de herbescherming als monument van een tuinpaviljoen met kelder in Puurs-Sint-Amands. Het tuinpaviljoen met kelder dient opnieuw beschermd te worden nadat de bescherming als monument in 2019 opgeheven werd in functie van een verplaatsing.

Datum

Datum: 31/07/2025

Sibylle De Sadeleer

INHOUDSTAFEL

1.	Aanleiding tot de opmaak van het dossier.....	4
2.	Beschrijvend gedeelte	4
2.1.	Ruimtelijke context	4
2.2.	Historisch overzicht	5
2.2.1.	Datering en eigenaars op basis van (kadastraal) kaartonderzoek.....	5
2.2.2.	Eerste bescherming als monument in 1998 en typologie.....	5
2.2.3.	Vraag voor verplaatsing	7
2.2.4.	Opheffing van de bescherming en verplaatsing van het tuinpaviljoen met kelder	7
2.3.	Beschrijving met inbegrip van de erfgoedelementen en erfgoedkenmerken	8
2.4.	Fysieke toestand van het onroerend goed	9
2.5.	Juridische toestand.....	9
2.5.2.	Omgeving:	9
3.	Evaluerend gedeelte	9
3.1.	Evaluatie van de erfgoedwaarden	9
3.2.	Keuze van het type bescherming.....	10
3.3.	Afbakening van de bescherming.....	10
4.	Beheersvisie	11
4.1.	Beheersdoelstellingen voor het beschermd onroerend goed	11
4.2.	Bijzondere voorschriften voor het beschermd onroerend goed.....	11
4.3.	Toelatingsplichtige handelingen voor het beschermd onroerend goed.....	12
5.	Bronnen	12
6.	Bijlagen bij het inhoudelijk dossier.....	13
6.1.	Documentatie	13

1. AANLEIDING TOT DE OPMAAK VAN HET DOSSIER

Het voorliggende beschermingsdossier betreft de herbescherming als monument van een tuinpaviljoen met kelder in Puurs-Sint-Amands (Puurs). Het tuinpaviljoen met kelder werd als monument beschermd bij ministerieel besluit van 13 februari 1998.¹ Het geheel dient opnieuw beschermd te worden nadat de bescherming als monument in 2019 opgeheven werd in functie van een verplaatsing.

De procedure tot opheffing en herbescherming van het tuinpaviljoen met kelder werd opgestart naar aanleiding van de vraag tot verplaatsing van de gemeente Puurs in 2017. Aangezien deze aanvraag dateerde van voor de invoering van een specifieke procedure voor verplaatsing van onroerend erfgoed in 2018, diende de bescherming opgeheven te worden alvorens het beschermde goed verplaatst kon worden.² De verplaatsing kaderde binnen de ruimtelijke ontwikkelingen, vastgelegd in het Masterplan 'Tuinen van Puurs' (2014-2025) dat een kernvernieuwing van het centrum beoogde, verankerd aan een netwerk van tuinen als groene publieke ontmoetingsruimten. Sinds 2007 zat het bouwwerkje ingekapseld in een nieuwgebouwde sport- en evenementenhal. De verplaatsing van het bouwwerk naar een meer open, groene zone gebeurde in 2020 waarop onmiddellijk een restauratie volgde.

Na de verplaatsing van het tuinpaviljoen met kelder volgde een evaluatie van de erfgoedwaarden in functie van de herbescherming op de nieuwe locatie. Met het voorliggend herbeschermingsdossier wordt de verplaatsingsprocedure afgerond.

Bijgevolg dient dit dossier niet beschouwd te worden als een nieuwe ad-hocbescherming, toe te voegen aan het beschermd bestand in Vlaanderen, maar als de herbescherming van een vroeger monument dat omwille van een verplaatsing tijdelijk zijn statuut verloor.

2. BESCHRIJVEND GEDEELTE

2.1. Ruimtelijke context

Sinds de verplaatsing bevindt het tuinpaviljoen met kelder zich nog steeds in het centrum van Puurs, niet ver van zijn oorspronkelijke locatie. Het tuinpaviljoen met kelder staat in een achterin gelegen nieuw aangelegde groene zone (2020-2021), gevat tussen een complex van diverse gebouwen grenzend aan de Begijnhofstraat, het Harmoniepad, het Ursulinenpad en het Kloosterhof. De twee laatste benamingen verwijzen naar het voormalige Ursulinenklooster (1857) met school en tuin waarachter het tuinpaviljoen met kelder gelegen is. De hedendaagse tuin waarin het tuinpaviljoen staat, vormt één van de doorwaadbare publieke ontmoetingsruimtes zoals voorzien in het Masterplan 'Tuinen van Puurs' (cf. supra) en is in gebruik door de school en de gemeenschap. De tuin is opgehoogd, gedeeltelijk afgesloten met een decoratief uitgewerkt ijzeren hek, omringd met perken en afgelijnd met een arduinen zitboord onderbroken door trappartijen. De groene zone is een grasplein met enkele nieuw aangeplante bomen en struiken en een pad in dolomiet. Centraal op een met gras begroeid heuveltje staat het tuinpaviljoen met kelder, omringd door een stalen strook.

¹ Het ministerieel besluit van 13 februari 1998 omvatte de bescherming van vier monumenten in Puurs, zie <https://id.erfgoed.net/besluiten/3284>. Het opheffingsbesluit van 24 oktober 2019 betreft de opheffing van slechts één van de vier monumenten, meer bepaald het 'tuinpaviljoen met ijskelder', zie <https://id.erfgoed.net/besluiten/14872>.

² De huidige procedure voor verplaatsing van onroerend erfgoed werd ingevoerd met het decreet houdende de wijziging van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 naar aanleiding van de ex-post evaluatie van 13 juli 2018.

2.2. Historisch overzicht

2.2.1. Datering en eigenaars op basis van (kadastraal) kaartonderzoek

Voortgaande op kadastraal kaartonderzoek is het tuinpaviljoen met kelder te dateren tussen 1812-1818. Op de kadastrale kaart van Puurs door landmeter Gigault (1803-1807) was op het achterin gelegen perceel waar het tuinpaviljoen oorspronkelijk stond (eerste afdeling, sectie B 495A) begin 19de eeuw nog geen spoor van aanleg noch van bebouwing.³

Op de primitieve kadasterkaart van Puurs van 1818 staat het tuinpaviljoen met vijver en aangelegde tuin (35a 60ca) ingetekend onder perceelnummer 495 (sectie B) wat overeenstemt met het perceel waarop het tuinpaviljoen met kelder zich tot 2020 bevond.⁴ Eigenaar toen was rentenier Philippus Aerts (1761-1838), zoon van Josephus Adrianus Aerts, griffier van Puurs die aan de Begijnhofstraat een woning bezat met diep perceel, duidelijk weergegeven op de kaart van landmeter C.J. Everaert. Philippus Aerts kocht achterliggend perceel 495 op 10 september 1812 uit een verkaveling en gaf het een aanleg van een lusttuin met vijver en tuinpaviljoen, wellicht horend bij de woning in de Begijnhofstraat.⁵ Op 27 maart 1834 kocht Philippus Aerts op een openbare verkoop de aanpalende percelen met nummers 496 en 497 (34a 95ca) bij. Uit de nalatenschap van Philippus Aerts komt het goed in het bezit van zijn twee zonen, beiden in de legger van de Popp-kaart (1842-1879) vermeld als eigenaars waarbij het goed omschreven staat als 'tuin met tuinhuis', sectie B nummers 495a en 497a - groot 70a 55ca. Op de mutatieschetsen van het kadaster verschijnt het tuinpaviljoen met kelder pas in 1864 en was deze volgens de legger nog eigendom van de familie Aerts.⁶ Begin 20ste eeuw kwam de eigendom (perceel met woning grenzend aan de Begijnhofstraat en achterliggende percelen) in handen van de familie Maes, meer bepaald van P.B. Robert Maes, gemeentesecretaris en burgemeester van Puurs.⁷ In 1988 kocht het gemeentebestuur de eigendom.⁸

2.2.2. Eerste bescherming als monument in 1998 en typologie

Volgend op de inventarisatie van het bouwkundig erfgoed in Klein-Brabant (1997) werd het tuinpaviljoen met kelder beschermd als monument bij ministerieel besluit van 13 februari 1998. Het tuinpaviljoen werd beschermd wegens zijn historische waarde die als volgt werd omschreven: "19de-eeuws paviljoen met ijskelder als getuige van een functioneel bouwwerk uit het verleden". Op het moment van de bescherming bevond het tuinpaviljoen zich nog op zijn oorspronkelijke locatie, verscholen op een achterin gelegen braakliggend terrein, als restant van een vroegere private tuin. Om die reden beperkte de afbakening van de bescherming zich tot het tuinpaviljoen met onderliggende, in een kunstmatige heuvel gevatte kelderruimte. Het gebouw bevond zich toen in een verwaarloosde bouwфysische toestand.

³ Rijksarchief België, Archiefinventarissen. Inventaris van de verzameling kadastrale kaarten en plannen. Kadastrale atlas en opmetingsverslag van de gemeente Puurs door landmeter Gigault 1803-1807 [online AGATHA], <https://agatha.arch.be> (geraadpleegd op 15 januari 2025).

⁴ Informatie verstrekt door de heer BINON D.: Primitief plan van het kadaster van de gemeente Puurs, gemaakt onder het bewind van de Nederlandse minister van financiën Six d'Oterleek, 1818, bewaard op het gemeente-archief van Puurs.

⁵ BINON D. s.d.: *Tuinpaviljoen met kelder*, onuitgegeven nota.

⁶ Kadasterarchief Antwerpen, mutatieschets Puurs, 1864/38; Kadasterarchief Antwerpen, legger Puurs, boekdeel 4/1137-1528, artikel 1500.

⁷ Gegevens mondeling verstrekt door de heer Willem Adriaenssens, woonachtig in Puurs, die de familie Maes gekend heeft: De familie Maes woonde destijds in twee beeldbepalende panden in de Begijnhofstraat (nummers 9-11), naast de school van de Ursulinen, met een diep achterliggend perceel. Ca. 1990 werden de panden afgebroken om plaats te maken voor de aan de straat palende vleugel van het cultureel centrum.

⁸ BINON D. s.d.: *Tuinpaviljoen met kelder*, onuitgegeven nota.

De constructie in Puurs kent een tweeledige opbouw bestaande uit een kelderruimte in een kunstmatige heuvel met daarop een bovengrondse constructie wat sterk aansluit bij de typologie en basisstructuur van een ijskelder met bovengrondse constructie. Dit laatste werd veelal fraai uitgewerkt als een 'folie'. Door zijn voorkomen werd de constructie in Puurs in de literatuur doorgaans beschouwd als een voorbeeld van een tuinpaviljoen met ijskelder. Zo staat het onder meer ook opgenomen in de inventaris van een eindverhandeling over ijskelders in Vlaanderen en Brussel.⁹ Hoofdkenmerken van de bouwtypologie van ijskelders zijn ook terug te vinden in het voorbeeld van Puurs: het bouwwerk bestaat uit een kelderruimte met toegang, gevat in een kunstmatig heuveltje, waarop zich een tuinpaviljoen bevindt dat volgens kadastraal onderzoek, deel uitmaakte van een private tuin met een zekere aanleg en een vijver.¹⁰ De heer Willem Adriaenssens uit Puurs die de voormalige eigenaar (familie Maes) gekend heeft, bevestigde het gebruik van de kelder als ijskelder.¹¹ Om deze redenen werd het bouwwerk op het moment van de eerste bescherming in 1998 'gelezen' als een tuinpaviljoen met 'ijskelder'.

In Vlaanderen zijn ongeveer 113 constructies met ijskelders beschermd als monument, hetzij op zichzelf, hetzij als onderdeel van een groter domein, waarvan dertien exemplaren gecombineerd met een bovengrondse constructie, gaande van een tuinpaviljoen tot een ruinetoren, piramide of tempel.¹² Op die manier vervulden dergelijke bouwwerken naast een functionele ook een recreatieve en kunstzinnige rol.

Rekening houdend met de vakliteratuur rond ijskelders en voortgaande op bepaalde bronnen wordt het gebruik van de kelderruimte in Puurs als ijskelder echter in twijfel getrokken.¹³ Bepaalde specifieke kenmerken die het gebruik als ijskelder typeren zijn namelijk niet aanwezig in het bouwwerkje van Puurs, onder meer de oriëntatie van de ingang op het noorden, de aanwezigheid van een put, absorberende bodem of kanalen voor de afvoer van het smeltwater en een gang met sasdeuren (thermische overgang) die leidt naar de kelderruimte. Ook de aanwezigheid van een haardelement noopt tot twijfel, hoewel deze later kan toegevoegd zijn.

Voorbereidend terreinwerk voor de verplaatsing noch het restauratiedossier maken melding van mogelijke (bouw)sporen of elementen die het eigenlijke gebruik van de kelderruimte zouden kunnen specificeren of bevestigen.

In dit opzicht zou de kelder van Puurs eerder beschouwd kunnen worden als een bewaarkelder voor groenten of fruit of een gewone bergruimte.¹⁴

⁹ D'HOINE A. 2003-2004: Typologische studie ijskelders in Vlaanderen en Brussel. Inventaris-Corpus-Repertorium, onuitgegeven eindverhandeling, VUB, Vakgroep Materiële Cultuur.

¹⁰ ONROEREND ERFGOED 2025: *Ijskelders* [online], <https://id.erfgoed.net/thesauri/erfgoedtypes/200> (geraadpleegd op 15 april 2025):

Een ijskelder is een geheel of gedeeltelijk ingegraven kelder voor de bewaring van ijs voor de koeling van levensmiddelen. Bedekt met aarde, waarbij al dan niet een heuvel ontstaat. Ze zijn dikwijls bekroond met een paviljoen of beplant met bomen.

¹¹ Gegevens mondeling verstrekt door de heer Willem Adriaenssens, woonachtig in Puurs.

¹² Andere voorbeelden van ijskelders met bovengrondse constructie zijn:

INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2025:

<https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/31874> (geraadpleegd op 17 maart 2025);

<https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/134503> (niet beschermd);

<https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/31314>;

<https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/47122>;

<https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/13562>.

¹³ BINON D. s.d.: *Tuinpaviljoen met kelder*, onuitgegeven nota.

¹⁴ Aardappelkelders komen echter overwegend voor op hoevesites (29 van de 205 in de inventaris geregistreerde aardappelkelders maken overwegend deel uit van een beschermd hoevecomplex) en zijn meestal niet meer dan een in de schuur geïncorporeerde of aanleunende ruimte.

2.2.3. Vraag voor verplaatsing ¹⁵

In 2007 werd het gebied rondom het tuinpaviljoen en kelder ruimtelijk ontwikkeld en werd een sport- en evenementenhal opgericht waarin het tuinpaviljoen met kelder werd geïntegreerd. Hiertoe werd in 2004 machtiging gegeven door ROHM Monumenten en Landschappen. Tegelijkertijd drong Monumenten en Landschappen aan tot dringende instandhoudingswerken van het bouwwerk. Ook in 2007 vroeg de gemeente Puurs een opheffing van de bescherming. Deze werd geweigerd.

Het bouwwerk verkeerde reeds vanaf de bescherming in 1998 in een verwaarloosde toestand waarop instandhoudingswerken volgden in 2006. In 2010 werd een proces-verbaal met betrekking tot verwaarlozing van het monument overgemaakt aan de gemeente.¹⁶

Na een aantal beperkte consolidatiewerken, werd op 27 juli 2012 het restauratiedossier voor het verkrijgen van een restauratiepremie ontvankelijk verklaard.

In 2013 lanceerde de gemeente via de Vlaamse Bouwmeester een Open Oproep voor de opmaak van een masterplan gericht op een dorpskernvernieuwing. In 2014 werd het masterplan gegund aan plusoffice architects en DELVA Landscape Architects.

Hun Masterplan 'De tuinen van Puurs' richtte zich op het uitwerken van een samenhangend stedenbouwkundig en landschappelijk concept voor vier projectgebieden in Puurs, waarbij een netwerk van publieke groene tuinen als informele ontmoetingsruimtes een nieuwe context zou vormen. De omgeving van het tuinpaviljoen met kelder vormde één van de projectgebieden. In 2015 keurde de gemeenteraad het masterplan goed.

Het daaropvolgend ontwerpend onderzoek (2013-2015) noodzaakte tot het tijdelijk 'on hold' zetten van de restauratie van het tuinpaviljoen met kelder. Het ontwerpend onderzoek toonde immers aan dat voor een optimalisering van de site een verplaatsing van het monument in de onmiddellijke omgeving wenselijk zou zijn.

In februari 2017 vroeg de gemeente een toestemming om het beschermde tuinpaviljoen met kelder te verplaatsen in de nabije omgeving. Het agentschap achtte het voorstel tot verplaatsing van het monument gunstig: de bestaande ruimtelijke context van het tuinpaviljoen met kelder verstoortte de herkenbaarheid en afleesbaarheid van de erfgoedwaarde van het monument en belemmerde de herwaardering ervan. De verplaatsing naar een nabije en gepaste ruimtelijke context, zoals voorzien in het Masterplan 'De tuinen van Puurs' zou de erfgoedwaarde herwaarderen en deze opnieuw herkenbaar en afleesbaar maken.

2.2.4. Opheffing van de bescherming en verplaatsing van het tuinpaviljoen met kelder

In juni 2018 werd een procedure opgestart voor de opheffing van de bescherming als monument van het tuinpaviljoen met kelder in Puurs in functie van de verplaatsing. Voor de invoering van de verplaatsingsprocedure in 2018 diende de bescherming opgeheven te worden, alvorens een beschermd goed verplaatst kon worden. Na de verplaatsing diende het goed dan opnieuw beschermd te worden. De bescherming van het tuinpaviljoen met kelder in functie van de verplaatsing werd definitief opgeheven bij ministerieel besluit van

¹⁵ Deze gegevens zijn gebaseerd op:

-Onroerend Erfgoed Antwerpen, Lopend archief, Puurs, 1390/4.

-GEMEENTE PUURS 2017: *Verplaatsen ijskelder volgens ruimtelijke visie Masterplan Tuinen van Puurs*, onuitgegeven nota.

¹⁶ Een tweede proces-verbaal volgde in 2015, waarna in 2016 een herstellvordering werd gericht aan het gemeentebestuur.

24 oktober 2019.¹⁷ In het besluit werden maatregelen opgesomd voor de ontmanteling, de verplaatsing en de heroprichting van het bouwwerk.

Volgens deze maatregelen en afspraken werd het bouwwerk in juni 2020 deels ontmanteld en een 50-tal meter verplaatst naar de nabijgelegen nieuw aangelegde groene zone.¹⁸ De techniek van verplaatsing gebeurde op basis van een stabiliteitsonderzoek door ingenieursbureau Stabil. Kort na de verplaatsing werd gestart met de restauratie van het paviljoen met kelder volgens het goedgekeurde restauratierapport.¹⁹ Deze opdracht werd toegekend aan en opgevolgd door architectenburo Vanhecke & Suls (Antwerpen-Wilrijk).

2.3. Beschrijving met inbegrip van de erfgoedelementen en erfgoedkenmerken

Het tuinpaviljoen, gebouwd in de periode 1812-1818 in vroeg-neogotische stijl met zowel neoclassicistische als neogotische stijlkenmerken, staat op een kunstmatig heuveltje ongeveer één meter boven het maaiveld, waarin zich een kelder bevindt met ingang gericht naar het zuidoosten.

Het paviljoen en de kelderruimte vormen één doorlopende constructie, meer bepaald een baksteenbouw met een zeszijdige plattegrond onder een licht overkragend klokdak met een bedekking van natuurleien en een zinken topbekleding. De bepleistering en beperkte polychromie op voornamelijk het lijstwerk buiten en binnen gebeurde conform bewaarde fragmenten van het oorspronkelijk model. Het tuinpaviljoen (diameter van 4,20 m) heeft onderaan een omlopende, licht uitspringende plint met afzaat en bovenaan lijstwerk, uitgewerkt als een hoofdgestel met kordonvormend, lichtblauw gepolychromeerd lijstwerk en dito kwartronde daklijst. De hoeken van het bouwwerk worden geaccentueerd door pilasters op een licht uitspringend basement en eindigend op voormeld lijstwerk. De lancetvensters hebben lekdrempels van blauwe hardsteen en zijn sporadisch nog voorzien van luikbeslag. De eveneens lancetvormige deuropening heeft een arduinen dorpel. Het oorspronkelijk schrijnwerk was niet meer aanwezig op het moment van de eerste bescherming in 1998. De muuropeningen zijn sinds de restauratie in 2020 ingevuld met stalen schrijnwerk en een gelaagde beglazing. Het wit bepleisterd interieur van het paviljoen heeft een koepelgewelf en wanden met donkerrood geaccentueerd omlopend lijstwerk en pseudo-plint. Tegenover de inkom bevindt zich centraal een kamerhoge nis met lijstwerk eindigend in een helmvormige bekroning met bolornament. De vloer bestaat uit vernieuwde eiken planken. De houten dakstructuur en bebording zijn sinds de restauratie grotendeels vervangen conform bestaand model.

Tussen twee schuin oplopende opnieuw gemetselde bakstenen muurtjes leidt de bakstenen buitentrapp naar een segmentbogig overwelfde gang richting kelderruimte, afgesloten met een stalen deur. De kelderruimte zelf (ongeveer 1,90 m hoog) is een zeszijdige ruimte met beschilderde bakstenen wanden en een vloer van bakstenen op hun platte kant gelegd in een halfsteens verband. Het metselwerk van de muren bestaat uit afwisselend een koppen- en een strekkenlaag. Tegen de eerste zijde, rechts van de ingang, bevindt zich een gemetseld haardelement. De tweede zijde rechts van de ingang heeft een getoogde nis met ontlastingsboog waarachter zich een rechthoekige uitsparing bevindt. Het originele gewelf van de ijskelder was op het moment van de bescherming in 1998 al vervangen door een betonplaat en bestaat vandaag uit een eiken balklaag.

¹⁷ ONROEREND ERFGOED: Opheffingsbesluit [online], <https://id.erfgoed.net/besluiten/14872> (geraadpleegd op 15 maart 2025).

¹⁸ Zie videofilmje van de verplaatsing in 2020 met kraan op de website van de gemeente Kloostertuin - Gemeente Puurs-Sint-Amands: https://youtu.be/XMw7ZWQUE_k.

¹⁹ Onroerend Erfgoed Antwerpen, Lopend archief, Puurs, 1390/4, restauratiedossier tuinpaviljoen met ijskelder 2012.

2.4. Fysieke toestand van het onroerend goed

De fysieke toestand van het onroerend goed waarvoor dit beschermingsdossier wordt opgemaakt is vastgesteld tijdens een plaatsbezoek op 21 maart 2025. De fysieke toestand is op dat moment fotografisch gedocumenteerd. Deze registratie is als bijlage bij het ministerieel besluit gevoegd en geeft een beeld van de toestand van het onroerend goed op het moment van de bescherming.

Het tuinpaviljoen met kelder is in overeenstemming met de maatregelen voor de ontmanteling, de verplaatsing en de heroprichting, in 2020-2021 deels ontmanteld (kelderingang, dak), in zijn geheel in een stalen harnas verplaatst met behulp van een montagekraan, heropgericht en tegelijkertijd gerestaureerd. Deze operatie gebeurde met inachtneming van de erfgoedwaarde van het originele bouwwerk. De restauratie werd volgens het goedgekeurde restauratiedossier uitgevoerd.

Ondanks de recente restauratie, waren er tijdens het plaatsbezoek van 21 maart 2025 bouwtechnische gebreken vast te stellen. Zowel de kelder als het interieur van het tuinpaviljoen hebben te kampen met vochtproblemen. Het interieur van het tuinpaviljoen heeft als niet te verwarmen ruimte condensatieproblemen. De eiken vloer is centraal in de ruimte opgehoogd en de wanden vertonen op bepaalde plaatsen lichte barsten. Dit laatste kan ook het gevolg zijn van een beperkte zetting na de verplaatsingsoperatie. In de kelder staat geregeld water wat kan duiden op opstijgend grondwater of insijpeling van hemelwater. Verdere opvolging en onderzoek zijn nodig om de oorzaak van deze gebreken uit te sluiten en op te lossen.

2.5. Juridische toestand

2.5.1. Onroerend Erfgoed:

Het onroerend goed is opgenomen als vastgesteld bouwkundig erfgoed: <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/111221> (vaststellingsbesluit van 14 maart 2019).

2.5.2. Omgeving:

Het onroerend goed is volgens het gewestplan gelegen in woongebied (origineel gewestplan Mechelen vastgesteld bij koninklijk besluit van 5 augustus 1976).

3. EVALUEREND GEDEELTE

3.1. Evaluatie van de erfgoedwaarden

Het goed werd in 1998 beschermd omwille van de historische waarde als neogotisch tuinpaviljoentje met ijskelder uit de 19de of begin 20ste eeuw.

Een aantal gegevens uit de evaluatie van 1998 zijn bijgesteld op basis van nieuwe inzichten en nieuwe historische gegevens: het zou gaan om een oudere constructie van ca. 1812-1818, wat het tot een vroeg voorbeeld van een neogotische tuin- of parkconstructie maakt. De functie als ijskelder wordt door een aantal vormelijke en functionele kenmerken in twijfel getrokken.

De erfgoedwaarde op basis waarvan het tuinpaviljoen met kelder als monument beschermd werd bij ministerieel besluit van 13 februari 1998, wordt opnieuw geformuleerd en

gedefinieerd volgens het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013.²⁰ Het tuinpaviljoen met kelder heeft architecturale waarde.

- Architecturale waarde:

Het tuinpaviljoen met kelder in Puurs uit 1812-1818 is een vroeg en herkenbaar voorbeeld van park- en tuinconstructies en folies, die in navolging van de Engelse landschapsparken vooral vanaf de 19de eeuw als een decoratief modeverschijnsel in talloze vormen en stijlen opdoken in historische tuinen en parken van adel en burgerij in Vlaanderen. Stilistisch gezien is de uitwerking van het tuinpaviljoen in Puurs zeldzaam en opmerkelijk. Het paviljoen dateert uit 1812-1818 wat het tot een vroeg voorbeeld van een neogotische tuin- of parkconstructie maakt. Het tuinpaviljoen vertoont zowel neogotische als neoclassicistische stijlkenmerken, en sluit hiermee aan bij de vroeg-19de-eeuwse neogotiek. Zonder ooit echt weggeweest te zijn werd de gotiek terug geïntroduceerd in de 18de-eeuwse Engelse tuinkunst en trad de typische ornamentiek ook op het vasteland geleidelijk binnen als decoratief element in de tuinarchitectuur. In deze context is de portierswoning van het Kasteel van Moregem (architect Pisson, ca. 1800) het vroegst gekende voorbeeld van neogotiek in Vlaanderen. Ook het latere paviljoen van de Voetboogschutters van Sint-Joris in Kortrijk uit 1810 naar ontwerp van de Franse architect Benjamin Dewarlez (1768-1819) is als vroege realisatie in 'gotische stijl' vermeldenswaardig. In 1821 bouwde Jan-Baptist Van Capelle (1772-1833) tevens een paviljoen met spitbogen in de tuin van de woning Van der Straeten in de Veldstraat in Gent.²¹ Het tuinpaviljoen in Puurs, opgericht in een bescheiden private tuin in dorpscontext, levert bewijs dat neogotische tuin- en parkconstructies in het eerste kwart van de 19de eeuw reeds breed ingang vonden in Vlaanderen als sierelement in de park- en tuinaanleg.

De constructie in Puurs heeft een tweeledige opbouw bestaande uit een kelderruimte in een kunstmatige heuvel en een tuinpaviljoen als bovengrondse constructie. Dit sluit sterk aan bij de typologie en basisstructuur van een ijskelder met bovengrondse constructie, hoewel het bouwwerk in Puurs mogelijk nooit deze functie heeft gekend. De bovengrondse constructie werd veelal fraai uitgewerkt als een 'folie', gaande van een tuinpaviljoen tot een ruinetoren, piramide of tempel. Op die manier vervulden dergelijke bouwwerken naast een functionele ook een recreatieve en decoratieve rol.

3.2. Keuze van het type bescherming

Het tuinpaviljoen met kelder wordt beschermd als monument. Het Onroerenderfgoeddecreet definieert een monument als volgt: "een onroerend goed, werk van de mens of van de natuur of van beide samen, met inbegrip van de cultuurgoederen die er integrerend deel van uitmaken, inzonderheid de bijhorende uitrusting en de decoratieve elementen van algemeen belang wegens de erfgoedwaarde(n)."

3.3. Afbakening van de bescherming

De afbakening van het beschermd onroerend goed is opgenomen op het plan dat als bijlage bij het ministerieel besluit is gevoegd. Alle kadastrale percelen gevat door de bescherming zijn opgenomen in artikel 1 van het ministerieel besluit.

²⁰ Het ministerieel besluit van 13 februari 1998, zie <https://id.erfgoed.net/besluiten/3284>. Het tuinpaviljoen werd beschermd wegens zijn historische waarde die als volgt werd omschreven: "19de-eeuws paviljoen met ijskelder als getuige van een functioneel bouwwerk uit het verleden".

²¹ De Maeyer J. 1988: [De Sint-Lucasscholen en de neogotiek, 1862-1914](#) - p. 14 e.v.; het paviljoen van de Voetboogschutters in Kortrijk, zie <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/59480>; het kasteeldomein van Moregem, zie <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/28147>; het tuinpaviljoen van J-B Van Capelle in de Veldstraat in Gent is verdwenen.

De afbakening van het monument omvat het tuinpaviljoen met kelder, inclusief het heuveltje. Het paviljoen en de kelderruimte zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden daar zij één constructie vormen. Het heuveltje is inherent aan dit type bouwwerk.

De omgeving rond het tuinpaviljoen met kelder werd in 2020-2021 heraangelegd na de verplaatsing van het goed naar deze locatie. De hedendaagse groenaanleg heeft geen erfgoedwaarde en is niet opgenomen in de afbakening van de bescherming.

4. BEHEERSVISIE

4.1. Beheersdoelstellingen voor het beschermd onroerend goed

In het beschermingsbesluit zijn beheersdoelstellingen opgenomen. Je vindt die terug onder artikel 3 van het ministerieel besluit. De beheersdoelstellingen moeten de zakelijkrechthouders (eigenaars, erfpachthouders, opstalhouders en leasinggevers) en gebruikers op weg helpen om de erfgoedwaarden maximaal in stand te houden of te verbeteren. Ze hebben de optimale verwezenlijking van de erfgoedwaarden voor ogen.

Ze geven richting aan of vormen een kader voor toekomstig beheer van het beschermd onroerend goed. Zakelijkrechthouders en gebruikers dienen rekening te houden met deze beheersdoelstellingen als ze werken wensen uit te voeren aan het beschermd goed. Ook de overheid houdt met deze doelstellingen rekening als ze over deze werken advies moet geven of als ze toelating moet geven voor die werken.

De beheersdoelstellingen spelen in op de erfgoedwaarden, erfgoedelementen en erfgoedkenmerken opgenomen in artikel 2 van het ministerieel besluit.

4.2. Bijzondere voorschriften voor het beschermd onroerend goed

Voor elk beschermd onroerend goed geldt het actief en passief behoudsbeginsel. Dit betekent dat de zakelijkrechthouders en gebruikers het beschermd goed in goede staat moeten houden door de nodige instandhoudings-, beveiligings-, beheers-, herstellings- en onderhoudswerken uit te voeren en dat het verboden is om een beschermd onroerend goed te ontsieren, te beschadigen, te vernielen of de erfgoedwaarden ervan aan te tasten. Het betekent ook dat een zakelijkrechthouder en gebruiker verplicht is het beschermd onroerend goed als een goed huisvader te beheren en het dus niet te verwaarlozen. Alle voorschriften voor de instandhouding en het onderhoud van het beschermd onroerend goed die van toepassing zijn op het beschermd goed zijn opgenomen in artikel 4 van het beschermingsbesluit.

In het Onroerenderfgoeddecreet en Onroerenderfgoedbesluit zijn een aantal algemene voorschriften voor de instandhouding en het onderhoud van beschermd onroerend erfgoed opgenomen, meer bepaald:

- het goed als een voorzichtig en redelijk persoon beheren en de nodige voorzorgsmaatregelen nemen tegen schade ten gevolge van brand, blikseminslag, diefstal, vandalisme, wind of water;
- de toestand van het goed regelmatig controleren;
- regulier onderhoud uitoefenen;
- onmiddellijk passende consolidatie- en beveiligingsmaatregelen nemen in geval van nood.

4.3. Toelatingsplichtige handelingen voor het beschermd onroerend goed

Voor sommige werken aan het beschermd onroerend goed moet een toelating worden gevraagd. Sommige werken kunnen namelijk een negatief effect hebben op de erfgoedwaarden. Voor alle werken die stedenbouwkundig vergunningsplichtig zijn, of waarvoor een omgevingsvergunning, milieuvergunning of natuurvergunning nodig is, vraagt de vergunningverlenende overheid advies aan het agentschap Onroerend Erfgoed van de Vlaamse overheid.

Voor een aantal werken die niet vergunningsplichtig zijn, moeten de zakelijke rechthouders en gebruikers, voorafgaand aan de uitvoering van de werken, toelating vragen aan het agentschap Onroerend Erfgoed of aan de erkende onroerenderfgoedgemeente. Een overzicht van alle erkende onroerenderfgoedgemeenten is te vinden op www.onroerenderfgoed.be.

De werken waarvoor u toelating moet vragen zijn opgesomd in artikel 5 van het beschermingsbesluit.

5. BRONNEN

Archivalische bronnen

Kadasterarchief Antwerpen, mutatieschets Puurs, 1864/38.

Kadasterarchief Antwerpen, legger Puurs, boekdeel 4/1137-1528, artikel 1500.

Onroerend Erfgoed Antwerpen, Lopend archief, Puurs, 1390/4, restauratiedossier tuinpaviljoen met ijskelder 2012.

Literatuur

BINON D. s.d.: *Tuinpaviljoen met kelder*, onuitgegeven nota.

DE MAEYER J. 1988: *De Sint-Lucasscholen en de neogotiek 1862-1914*, Leuven.

D'HOINE A. 2003-2004: *Typologische studie ijskelders in Vlaanderen en Brussel. Inventaris-Corpus-Repertorium*, onuitgegeven eindverhandeling, VUB, Vakgroep Materiële Cultuur.

Dienst erfgoed van de provincie Vlaams-Brabant i.s.m. Regionale Landschappen in Vlaams-Brabant 2016: *Cool! Van ijsberg tot winterhotel. Ijskelders in Vlaams-Brabant*, brochure uitgegeven naar aanleiding van Open Monumentendag.

GEMEENTE PUURS 2017: *Verplaatsen ijskelder volgens ruimtelijke visie Masterplan Tuinen van Puurs*, onuitgegeven nota.

Websites/digitale bronnen

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2025: *Tuinpaviljoen met ijskelder* [online], <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/4345> (geraadpleegd op 22 maart 2025).

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2025: *Tuinpaviljoen met ijskelder* [online], opheffingsbesluit <https://id.erfgoed.net/besluiten/14872> (geraadpleegd op 22 maart 2025).

Gemeente Puurs-Sint-Amands: [Masterplan 'De tuinen van Puurs' - Gemeente Puurs-Sint-Amands](#) (geraadpleegd op 15 januari 2025).

Beschermingsdossier: tuinpaviljoen met kelder in Puurs-Sint-Amands (Puurs), monument

Geoportaal Onroerend Erfgoed, Historische Kaarten, Puurs-Sint-Amands, Begijnhofstraat-Hof-ten Berglaan [online], <https://geo.onroenderfgoed.be> (geraadpleegd op 15 januari 2025).

Rijksarchief België, Archiefinventarissen. Inventaris van de verzameling kadastrale kaarten en plannen en Inventaris van de Primitieve plannen van het kadaster, Puurs [online AGATHA], <https://agatha.arch.be> (geraadpleegd op 15 januari 2025).

Mondelinge bronnen

Gegevens verstrekt door de heer Willem Adriaenssens, woonachtig in Puurs.

6. BIJLAGEN BIJ HET INHOUDELIJK DOSSIER

6.1. Documentatie

De documentatie bij het inhoudelijk beschermingsdossier bevat bijkomend materiaal zoals kaarten, postkaarten, archieffoto's, bouwplannen, kadastermutaties, hoogtemodellen, e.d. dat het dossier verder onderbouwt of illustreert.